

EMBEREK ÉS ESEMÉNYEK

Írta HARSÁNYI LAJOS

1. Kosztolányi Dezsőről

– Örülök az egyház kibontakozásának – mondta Kosztolányi –, hiszen én is katolikus vagyok.
– De nem vagy katolikus költő! – válaszoltam.
– Ez igaz! Pedig katolikus nevelést kaptam, de hitemet forrongó ifjúságomban elveszítettem.
– Akkor miért szeretsz bennünket?
– Nem titeket szeretlek, hanem a vallástokat! Olyan gyönyörű, tündöklő vallás egy sincs, mint a tiétek. Tiszta költészet.
– Nono! – szólalt meg bennem a pap.
– De igen – vitatkozott Kosztolányi. – Ti négy jelzőt adtatok az egyháznak: egy, szent, általános és apostoli. Bátran adhatnátok neki az ötödiket is, azt, hogy – szép.
– Azt mi is tudjuk.
– De nem emlegetitek. Ti nem is sejtitek, milyen széppé és változatosá tettétek az életet, amely egyébként halálosan unalmas. Ti ünnepejéteket részekre bontottátok az évet. Szolgáltatókba állítottátok a művészetet. A művészet minden ágában ti állítottátok fel a csúcsoakat, építészetben, szobrászatban, festészetben, zenében, költészetben egyaránt. A francia Chateaubriand ezt már régen megállapította világhírű könyvében. . .

Mit csináltak? November elsején, mikor tetőpontjára ér az őszi vörös hervadás, ti kiviszitek az embereket a temetőbe és meggyújtjátok az emlékezés és kegyelet ijedt gyertyáit és sárga mécs-lángjait. Őszi harmattól nedves virágokkal borítjátok el a sírokat és figyelmeztetitek az embereket az elmúlásra. Mikor megjön a december, hajnali miséket hirdettek. Köd van már és a köd olyan kék, mint a szilva hamva. És akkor csúcossüvegű emberek, bibliás asszonyok vonulnak a kivilágított templomok felé és teli torokkal éneklük az „Ó felkelő piros hajnal” című adventi éneket. A nappalok egyre rövidebbek, és reménytelenül hosszúak és sötétek az éjszakák. Ekkor ti azt mondjátok: várni kell! Majd jön valaki, aki véget vet a sötétségnek, és sohase látott világosságot hoz a földnek. Vártok tehát és a várt boldogság reményében ajándékokat vásároltok egymásnak. Mikor aztán megérkezik december 24-e, a leghosszabb éjszakák mélypontja, akkor ti éjféle misére hívjátok az embereket, hogy ünnepeljétek a fényt hozó vendég születését és megrendezitek karácsonyestén azt a hallatlan és páratlan tűzijátékot, melynek sziporkái New Yorktól Tokióig látszanak, miközben a londoni Big Benből szétsugárik a kis tiroli káplán és a falusi iskolamester szövege és zenéje: „Stille Nacht, heilige Nacht. . .”

Januárban táncra és farsangolásra engeditek az embereket. De csak néhány hétre. Akkor ismét üstökön ragadjátok őket és viszitek újra a templomba. A templomokban lila leplek takarják a képeket, keresztek. Az emberek megriadnak és azt kérdik: – Mi baj van?

Ti hamut hintetek a fejükre és figyelmeztetitek őket, hogy porból lettek és porrá lesznek. A fájdalom szökökútjait szökkentitek föl a szívekből és azt magyarázzátok, hogy a földi élet nem bái éjszaka, hanem siralomvölgyi virrasztás, és a boldogság egyik alkatrésze a fájdalom. Fáj az aranynek is a tűz, mely a salakból kiolvasztja. Az embernek is szenvedni kell, hogy a kín tüzéből főnixként fölrepülhessen. És hogy ez a gondolat kétségbe ne ejtsen, az Isten Fiára hivatkoztok, a nagy szenvedőre, akit a halál keresztféjére vontak.

Egyre fojtóbb a nagybőjti szorongás. Mikor megérkezik a nagyhét, elnémítjátok a harangok nyelvét és rekedt kereplők kezdenek pattogni. A templomok sárga gyertyáit egymás után oltogatjátok el és a hideg boltívek alatt fölzokognak Jeremiás halhatatlan siralmi. A máskor aranyban és brokátban ragyogó püspök most fehér lenruhát ölt, leveti saruit és meztláb megy a kereszt elé hódolatra. Alázatosan megmossa reszkető fejü öreg koldusok lábait és könnyek közt viszi a Szentséget az Isten Fia sírja fölé. A sír csupa virág. Színes üveggömbök félhomályában fek-

szik a nagy Halott. Oda járul az egész világ. Komor orvosok állnak némán, kisgyermekes csókolgatják a keresztet és fillérek kopognak a réztálcába.

Nagyszombat alkonyán végül, mikor a lélek húrja szinte már pattanásig feszült, hirtelen felzúgatókat a Rómából visszatért harangokat, aranyszegélyű karingbe öltöztök, kivonultatjátok az embereket az utcára és megindul a föltámadási körmenet lengő zászlókkal és ujjongva allelujázó tömeggel. A körmenet útszegélyén sorfalat állnak a fák, melyek zöld bimbó-fülekkel hallgatóznak és bólogatnak. – Igen, igen! – mondják a fák. – Valóban itt a feltámadás: a tavasz!

Oly szép mindez, hogy az egyházhhoz akkor sem volna szabad hozzányúlni, ha Isten nem volna se égben, se bennünk. Ha valami szörnyű hatalom kipusztítaná a világból a virágokat, a színeket és hamuszürkév tenné a földet, vagy eltíltaná az emberek játékszerét pl. a sportot, nem okozna akkora kárt, mintha az egyházat el akarná törölni.

– Ó, pogány esztéta! – ingattam fejemet Kosztolányi lelkesedésére. Ő is azok közé tartozott, akik a katolikus vallást és egyházat csupán költészetnek tartják, tele szimbólumokkal és bájos legendákkal. Ez utóbbiakat még a papi zsolozsmakönyvből is megbocsátják, csak a puritánok kívánják, iktassuk ki őket könyveinkből, mert sokan lelki zavarba jönnek, ha kiderül, hogy távol állnak a szigorú igazságtól és csak szép – legendák. Kosztolányi költészetében sok a katolikus vallásból vett kép. Azt mondta például, hogy olyanok tavasszal a virágzó fák, mint elsőáldozások a kislányok. A vörös kanyarótól beteg kisgyermek úgy nyújtja csókra kis kezét a nagymamának, mint vöröskesztyűs kis bíbornok. Csak élete végén írt – és talán legszebb versében – a *Hajnali részegség*-ben jut el Istenig, mikor azt mondja:

*Bizony ma már, hogy izmaim lazulnak,
úgy érzem én, barátom, hogy a porban,
hol lelkek és göröngyök közt botoltam,
mégis csak egy nagy ismeretlen Úrnak
vendége voltam.*

2. Betegesek-e a művészek?

Egy francia esztétikus egyszer azt mondta, hogy az alkotó művésznak valósággal szerelmesnek kell lennie modelljébe, hogy alkotása minél élethívebb legyen. Talán a művészeknek mohó, kutató érdeklődése modelljeik iránt okozta a félreértést az alkotók ösztöneinek és idegrendszerének egészsége felől. Felületes lélek-búvárok véleménye alapján még komoly lexikonokba is belekerült az a téves vélemény, hogy a művészek általában beteges hajlamúak. Anélkül, hogy a kérdés lényegével tisztában lennének, megvádolták vele például Michelangelót, Leonardo da Vincit, Shakespeare-t és más lángelméket. – Michelangelo nyugodtan mintázta „Mózes”-ét a kedves olasz fiúról, Tomassóról és nem törődött senkivel, mikor szonettjeit olvasta a hetvenéves Victoria Colonna hercegnőnek. Fejük fölött lobogtak a muranói üvegcsillár hófehér gyertyái és ők szelíden vacsoráztak minden este, míg künn Róma sötétkék egén magasan lebegett a készülő csoda, a San Pietro gigantikus kupolája. Leonardo da Vinci „Utolsó vacsora”-ján nem ígzné a szeretett tanítvány, az ifjú János apostol feje, a művész kedvenc tanítványa, Giovanni Beltraffio és a világ nem gyönyörködhetnék a „Mona Lisa” titokzatos mosolyában.

A költőket általában nem szokták komolyan venni, főleg politikai dolgokban. Látnok helyett álmodozóknak, Adyt egyenesen futóbolondnak tartották. – Eszterházi benyomásaim alapján nekem az volt a véleményem, hogy jobb volna elfogadni a gyűlölt Ferenc Ferdinánd trónörökös trialisztikus tervét egy osztrák–magyar–szláv monarchia fölépítésével, mely keleti nagyhatalom maradna, mint apró részekre hullani.

3. A törpe óriások

Vass József népjóléti miniszterrel való beszélgetésem: Úgy mondta, hogy belőle aligha lesz püspök, mert Róma ma már nem kedveli a politizáló papokat, de ha mégis püspök lenne, egyházkormányzati módszerét nyomban időszerűbbé tenné. Megszüntetné a püspökvárban és a papnevelőkben a fiatal óriások uralmát. Mert ezeknek mindig fejükbe száll a dicsőség és apró ti-

rannusokká válnak. Világért le nem tegeznek pár évvel fiatalabb paptársukat, de gátlás nélkül visszategeznek öreg kanonokokat, aki egyszer azt találta mondani: szervusz!

Munkában megfeketedett öreg espereseket fogadnak a főpásztor helyett, mert a főpásztor idős vagy beteges, vagy üdül valahol és a titkár úr táncoltatja az izzadó espereseket. Még jó, ha az elbocsátáskor jóindulatúlag megveregeti a vállukat, noha sohase volt lelkipásztor, mert a bécsi vagy pesti egyetem elvégzése után fél év múlva már az aulába, vagy a papnevelőbe került előljárónak. Én – mondta Vass – kiválasztanék egy jóvágású, paraszti származású újmisést. Kitenném pár évre előbb falura, majd városba káplánnak. Utána pár évig falusi, aztán városi plébánosnak. Mikor mindeme helyeken megállta helyét, egyenesen titkárnak vagy szemináriumi előljárónak nevezném ki és nem félnék, hogy a paragrafusokban vagy rubrikákban eltévedne.

Hallgattam, hallgattam a kemény beszédet és sokban igazat adtam neki.

4. Mécs László

Az ország legjobb előadóművésze *Mécs László* volt. Némelyik versét azzal a szándékkal írta meg, hogy majd el is fogja szavalni.

A legfájdalmasabb sebet *Serédi* hercegprímás ütötte rajta. Egyszer egyazon vonaton utaztak és Mécs csupa illendőségből jelentkezett a prímás fülkéjében. Serédi ezekkel a jéghideg szavakkal fogadta: – Mit kíván, művész úr? – A kérdés úgy érte Mécsset, mint az ostorcsapás.

Mi, katolikus költők vigasztaltuk a „művész urat”, ne vegye szívére. Én még azzal is igyekeztem csitítani, hogy Serédi maga is verselget fiatal kora óta. Márpedig senkit sem idegesít annyira egy költő sikere, mint azt, aki maga is költő szeretett volna lenni. Serédi nem lett költő, hanem hercegprímás. Mécs László pedig Mécs László lett, semmi több. – Elég ez, Laci – mondtam mosolyogva.

5. A Hagia Sophia bölcselete

A *Hagia Sophiá*-ban azt bizonyítottam, hogy az embernek földi életfordulójánál szüksége van Isten nagy kegyelmeire, melyeket a *hét szentség* közvetít. – A *De profundis*-ban az elszállt lélek harcát írtam meg a Sátánnal, míg eljut a mennyország vagy a pokol küszöbéig. De mi van a küszöbön túl? Mi az a mennyország és pokol?

Minden hívő embernek izgató problémája. A Szentírás azt mondja: szem nem látta, fül nem hallotta, emberi elme nem képes felfogni, mit készített Isten azok számára, akik őt szeretik.

Hát mit erőlködöm én?

Csak tapogatni lehet a képzelőerő ércet sejtő és megérző kísérleti botjával.

Azt gondoltam, úgy tudom némileg érzékeltetni és sejtetni az üdvösséget és a kárhozatot, hogy fölmagasztalom, illetve lerombolom mindazt a szépet és jót, amit az ember, földi életében érzékszerveivel szépnek és jónak tartott. Például a szem a mennyországban Istenen keresztül mindent lát, míg a kárhozottnak szeme teljesen megvakul. Az üdvözült füle hallja a világ minden Beethovenje, Bachja, Mozartja, Lisztje zenéjét, a kárhozottnak füle pedig szétduzzan mint a dob, melyet halálos ütés ér. Ilyen felfogásomból önként adódott, hogy nem beszélhetek sokat és mondataim homályosak, ködösek lehetnek. Rövid lett tehát a trilógia harmadik része és a *Túlvilági ballada* címet adtam neki.

Rezek Román Párisban élő magyar bencés esztétikus nagyobb tanulmányt írt a hármassal, és külön füzetben kiadott tanulmányában a művet *Szent trilógia*-nak nevezte.

*

Egyik *Falusi levelem*-ben azt írtam, hogy le kell szállítani a magas fizetésű tisztviselőket, nagyurak fizetését, mert ha ez nem történik meg, a szegény paraszt azt fogja mondani, hogy az urak magas fizetése az ő bőre – ára.

A győri királyi ügyészség osztályelleni izgatás miatt vádat emelt, és egyheti fogházra ítélték, amit a királyi tábla és harmadfokon a bpesti kir. kúria is jóváhagyott.

Majd amikor a püspök székesegyházi főespereshelyettesnek akart kinevezni, a kánon értelmében ki kellett kérnie a Székeskáptalan véleményét, ahol az egyik kanonok óvást emelt kinevezésem ellen, mondván: elismeri kiváló irodalmi érdemeimet, de azokért már megkaptam jutalmamat a sok kitüntetéssel és az irodalmi körökbe történt megválasztásommal. Egyházi téren különösebb elismerést nem tart helyénvalónak, mert lelkipásztori működésem értéke egyenlő a nullával. Véleményéhez még egy kanonok csatlakozott, a többi pedig hallgatott.

*

Ötvenes éveimben sokat írtam. Úgy éreztem, elérkeztem alkotó erőm csúcspontjára. Megteltem, mint a hold. Ezért adtam kötetemnek a *Holdtölte* címet.

A *Zugó Márton*-ban sokat írtam falusi tapasztalataimról. Népem sorsáról. Szegénységéről, elmaradottságáról, földéhségéről, önzéséről, fufangjáról, föllángolásairól, elcsüggedéseiről, mozgólódásairól, heves politizáló kedvéről, vallásosságáról, az isteni Gondviselésbe vetett hitéről.

Gondolj a titokzatos Kelet ősi mágiájára! A különös erőkre, melyek kiáradnak egyes embekekből, akik aztán egész országokat magukkal ragadnak. Mi van a hindu kígyóbüvölő szemében? Mi az a szuggesztió? A gondolat és akarat átvitele a gyengébb idegzetűekre? Az előremegézés? Az ösztönös önbizalom, mely előremegézés? ad vén pástoroknak, hogy bugylibicskával húzzák le a hályogot a kényes emberi szemről? Mi az az önszuggesztió?

Nem vagyok spiritiszta, okkultista, nem foglalkozom hipnózissal, de a különös jelenségeket nem tudom tagadni. Se a régieket, se a maiakat. A tudomány is látja őket, de okait hiába kutatja, inkább csak eltolja magától, de azok ott lapulnak továbbra is.

*

Én azt vallo, hogy a katolikus költők birodalma nagyobb a földgömbnél és a fiatalok mindig találnak új égi tájakat költészetük számára. Ez jutott eszembe az ismeretlen fiatal költő verseinek olvasásakor.

A költők közt is akadnak szép számmal olyanok, akik fészülködnek, tiszta a körmük és nem róluk találták fel a „költői rendetlenség” szállóigéjét. Hogy *Goethe* őexcellenciája miniszterelnök volt, Paul Claudel Franciaország brüsszeli nagykövete és *Arany János* a Magyar Tudományos Akadémia főtitkára. – *Mindszenty József* még veszprémi püspök korában meglátogatott, ő is azt kérdezte:

– Hogyan férnek össze a Múzsák a tehenekkel?

– A pálma lába is trágyában áll – válaszoltam a későbbi biborosnak.

6. Márai Sándor és Illyés Gyula

A vezérkari főnök az írókat kérdezte meg, hogy a nép miért nem akarja a második világháborút, mikor az elsőt kitörő lelkesedéssel fogadta, mondván, hogy ők látnak legjobban a néplélek mélységeibe.

Az első hozzászóló *Márai Sándor* volt, az urbánus írók népszerű vezére. Azt mondta, hogy a hitújításkor Luther Márton is, a Vatikán is Rotterdami Erasmushoz fordult, aki akkor Európa legnagyobb tudósa volt. Véleményt kértek tőle a vizzályról. Erasmus mindkét félnek majdnem azonos szövegű választ küldött. Azt írta, hogy a Golf áram felől az idén korán megindultak a felhők és Rotterdamban alighanem korán beköszönt a tél. Maradok tisztelettel stb. Vagyis Erasmus kitért a válasz elől. Én is kitérek – mondta Márai. Az írók nem nevelők, hanem művészek. Ők a *szépet* akarják művészileg kifejezni. Műveikkel nem akarják az olvasót se rontani, se javítani, noha ez a lehetőség fennáll. Írója válogatja...

*

Szerintem a 6–18 év életéve, az érettségi ideje az az idő, amikor a lángész már mutogatja orosz-lánkörmeit. Ekkor küldje majd *Zilahy* a kitűnő diákokat Rómába, Párizsba, Münchenbe, Jénába, New Yorkba tanulmányaik folytatására. Ez a szokás azonban évszázadok óta fennáll az államoknál és az egyházaknál, melyek gazdag alapítványokat és ösztöndíjakat létesítettek ifjúságunk számára.

*

Ilyés Gyula úgy nyilatkozott, hogy a magyar vallásos költészetben sok a szeplő és a rozsdá. Nem alkotunk kellő műgonddal. Egyik-másik vallásos költő még azzal sincs tisztában, mi a ritmus és a rím. Hogy a vers megkövült zene. Hogy sokat politizálunk verseinkben, propagandára használjuk fel. Sokat szavalunk és tele vagyunk pátosszal. Még én vagyok az, aki legjobban vigyázok a művészi követelményekre és nagy műgonddal dolgozom.

*

Veres Péter megemlítette, hogy ismer egy igen rokonszenves és nagyon tehetséges fiatal költő-papot, *Tűz Tamást*. Nemrégén együtt szerepeltek a pécsi Janus Pannonius Társaság egyik irodalmi ünnepén.

*

A háború égzengése Győr fölé ért.

1944. április 13-án akkora légítámadást kaptunk, hogy alig fél óra alatt több, mint ezer győri polgár feküdt holtan. Rémületes napokat éltünk át.

Időközben meghalt néhány kanonok, helyüket be kellett tölteni. Én akkor még csak a tizedik stallumban ültem. Apor Vilmos püspök olyan előterjesztést tett Rómában, hogy a fokozatos előlépéseknél én ne csak a halálozás folytán megüresedett székeket lépjem át, hanem az előttem ülő Barilich Lőrinc és Szohurek Antal kanonokokat is. Ezek már nagyon öregek voltak és nem tudták volna püspöki nagymiséknél a segédkező süveges kanonoki tisztséget betölteni. Így történt meg, hogy én az eddigi tizedik helyről egyszerre a hatodik helyre léptem.

*

1943-ban, hatvanéves koromban kaptam meg a Corvin-koszorút. Öt jelölt közül három kapta meg: *Lehár Ferenc* a világhírű zeneszerző, *Harsányi Lajos* költő és *Lukinich Imre* történettudós.

A Corvin-koszorú átvétele a szokásos évi Corvin-ünnepségen volt. Megjelent *Bajor Gizi*, az egyetlen Corvin-koszorús nő, mellette volt *Ravasz László*.

– Maga püspök? – kérdi tőlem Bajor Gizi.

– Gizi, Gizi, nekem kell kioktatnom magát, a katolikus nőt – felelte Ravasz László –, hogy a katolikus püspökök kis piros sapkát viselnek a fejükön, erről lehet megismerni őket. Harsányi fején nincs piros sapka, tehát nem püspök. A költészetben azonban püspök, sőt talán érsek.

Mosolyogva igyekeztem elhárítani bókját és tovább beszélgettünk. Később egyik közvetlen szomszédom a fülembé súgta:

– Egy szavát se hidd el, ellened szavazott!

Hát így!

*

Féja önálló tanulmányt közölt irodalomtörténetében költészetemről. – Azt a meglepő megállapítást teszi rólam, hogy én vagyok az egyetlen igazi katolikus költő, akiben a katolicizmus és a pogány magyarság szintézisét fődözi fel. Sik Sándort és Mécs Lászlót a rólam írt cikk elején néhány rövid szóval intézi el.

Lám, a fajlemélet! – mondtam magamban.

Herczeg Ferenc egészen a baloldalon kezdte. Liberális volt. Hűvös, fölényes, és sziporkázó szellemességű. Még harmincéves se volt, az egész ország ünnepelte és szinte gyerekfejjel került a Petőfi Társaság tagjai közé.

Fiatal korában egyszer elkerült Pannonhalmára. Két asszony hurcolta oda. Két ünnevelt színésznő, *Jászai Mari* és *Hegyesi Mari*. Magukkal vitték *Fráter Lórántot* is, az ellenállhatatlan, hegedülő huszár főhadnagyot, a mulató úri világ dédelgetett kedvencét. Akkor mondta Herczeg a pannonhalmi főapátnak, hogy egyik német őse bíboros érsek volt Boroszlóban és ez a bíbor egy kissé őt is kötelezi, ő is katolikus. A könnyelmű világ kedvenc írója nagyon megszerette Pannonhalmát és attól fogva sokszor vendég volt az ősi monostorban. Néha hetekig ott maradt a tudós szerzetesek között. Együtt evett-ivott, szórakozott és vitatkozott velük. Pannonhalmára szellemisége nem volt rá hatástalan. Több művét, vagy részleteit Pannonhalmán írta, a „palotának” nevezett gyönyörű lakosztályban. Ha nem lett volna olyan jó barátságban Pannonhalmával, aligha születik meg *Bizánc*, vagy *Az élet kapuja* című regénye.

7. A háború világnézeti érzéngése

A győri egyházmegye több mint 300 katolikus papja közül egyetlen egy ment Nyugatra a német csapatokkal, az is öreg volt és idegbeteg. *Apor* püspök telefonon viaskodott a kormánnyal a gettóba zárt zsidók miatt. Mindenáron ki akarta szabadítani őket, hogy elkerüljék a német gázkamrákat. De még csak azt se engedték neki, hogy bemehessen a drótsövénnyel körülfalazott gettóba. A telefontól először letagadta magát a püspök előtt a nyilas hadügyminiszter, majd mikor a püspök tovább ostromolta, annyit megengedett, hogy egy pap bemehet a gettóba.

– Hát a püspök nem pap? – dördült a telefonba *Apor*.

A hátráló németek a város széléről gyújtóbombákkal lötték a várost, és egyik bombájuk a székesegyház bronzzöld barokk tornyát érte. A torony rögtön lángra lobbant és égett, mint szörnyű fáklya.

– Ég a székesegyház! – rémült meg mindenki.

Fiatal papok rohantak a templomba, hogy kimentsék az Oltáriszentséget és megakadályozzák a belső tüzet. Nagy dicsérettel kell megörökítenem a fiatal *Jankovics József* prépostkanonok nevét, akinek oroszlánrésze van a templom teljes pusztulásának megakadályozásában. Az égő torony ledőléssel fenyegetett. Izgatottan figyeltem, merre dől. Ha nyugatra dől, házamra zuhan. De északra dől és saját tetejére esett. A hosszú tető is lángra gyúlt, sőt a Szent László kápolna színes üvegablakain már lángnyelvek törtek elő.

E szörnyű pillanatokban eszembe jutott az *Égő katedrális* című versem, melyet még patonai koromban írtam.

*

Az *Új Ember* első száma egy régebbi versemmel köszöntött be. Így kezdődik:

Mit akarok?

Azt akarom, hogy a nap mindenkire süssön!

Hogy ember embert soha többé arcul ne üssön.

8. Párbeszéd

– Világnézetileg vagyunk ellenfelek. Mi ugyanis hiszünk Istenben, önök viszont nem. Ha ez a különbség nem állna fenn köztünk, a földi javak igazságosabb elosztása érdekében könnyebben megérthetnénk egymást.

– De önök ellenzik a haladást és félnek a forradalmaktól!!

– Sajnálom, hogy nem értünk egyet. Mi óvatosan haladunk és mérsékeljük a forradalmakat, hogy káros túlzásba ne essenek. A katolikus egyház sok forradalmat látott, többet, mint bármely

nagy nép. Az egyház látta, hogy minden forradalom túlzó és türelmetlen. Azt hiszi, fenekestül fel kell forgatni mindent. Azt mondja, eddig minden rossz volt, majd ő rendbe hoz mindent. Kissé világmegváltónak érzi magát.

– Az is.

– Minden forradalom ezt mondta, pedig csak részletmunkát végzett. Kissé előbbre lökte a világot, ami természetes is. A fejlődést senki sem állíthatja meg. Sok forradalom volt, de egyik sem hozott végeleges megoldást.

– Mi azt hozzuk!

– Önök után tehát megállna a világ?

– Azt nem mondjuk!

– Dehogynem! Önök szerint rendszerük az egyetlen helyes életforma. Ennél jobb nem lehet. Kár tovább fáradni. Pedig tiszta igazság az, hogy tökéletes alkotás a földön nincs és a továbbfejlődés nem zárható ki. Minden forradalom hoz sok üdvös jót és sok megvalósíthatatlan álmoképet. Például üdvösen jó a testi munka nagyobb megbecsülése és álmoképet az emberi természet gyökeres megváltoztatása. Ez még a kétezres éves egyháznak sem sikerült. Nietzsche „Übermensch”-e álom. Sohasem leszünk a földön angyalokká.

– Hogyan gondolja hát?

– A forradalom olyan, mint a nyers hús: véres. Azt meg kell mosni, mint a jó gazdaasszony teszi. Tűzön párolni, puhítani, fűszerekkel ízesíteni kell, hogy élvezhessük.

– Vagyis ki kell egyezni?

– Mindig így történt! Ez a szintézis értelme. Nézze, ezredes úr, fejünk felett égnek ebédlőnk villanycsillárai. Ezredesúr művelt ember, nem üti le kardjával a csillárt és nem ül vissza a fagygyúgyertyák mellé. Mert a csillár jó. Tehát kiegyezik a villany feltalálójával, akárki volt.

– Ez igaz!

– A földi javak igazságosabb elosztása, a munka nagyobb megbecsülése, a társadalmi korlátok lebontása, a kizsákmányolás megszüntetése jó. Ezeket örömezt elfogadjuk. Önöknek tehát egyezkedniök kell. Nem velünk és a reakcióval, hanem az *emberi természettel*. Az emberi természetten lehet némi kozmetikai simítást végezni, de gyökerében nem lehet megváltoztatni. Semmiféle rendszer nem tudja az embert angyallá, vagy géppé változtatni. Akkor szoborrá kellene őt merevíteni.

– Sokban igaza van, prépost úr!

– Örömmel hallom!

– Minket a német propaganda nagyon befeketített.

– Tudom, hiba volt, hogy nem ismertük önöket eléggé. De hiba, hogy önök se ismernek minket. Ha tisztába jönnének a katolikus vallás szociális világnézetével, mely sokban rokon az önökével, részünkről engedményekre számíthatnának és könnyebben fölépíthetnének szocialista államunkat. De önöknek is engedniök kell. El kell jutniok materializmusuk dialektikájának világos értelmezéséhez, mely ajtót nyit a mi ideális világnézetünk felé. Hisz az önök célja is az ideális ember! A katolikus egyház higgadtan, nyugodtan, bizakodva várja ezt a fordulatot. Vár egy évig, vagy száz évig. Az *egyház évezredekben* gondolkodik. Már kétezres év óta szemléli az emberiség mindig jobbra törekvő forradalmait. Ő maga nem forradalmár, de a vérben született és vértől-salaktól megtisztított kis újszülöttek mindíg anyai ölébe vette, akár Columbusnak, akár Napóleonnak, akár másnak hívták.

Ilyenformán beszélgettünk ebéd alatt és után a késő délutáni órákig. A jelenlévők nagy figyelemmel hallgatták beszélgetésünket.

E rövid, intim párbeszédet *Harsányi* hitvallása zárja le:

Azt akarom, hogy a föld mindenkinek teremjen!

Hogy ember embert láncon tartani ne merjen.

.....

Azt akarom, békén ölelkezzék a föld s a tenger,

az Isten legyen Isten és az ember legyen – Ember!

(Mit akarok?)